

Прыёмы ўзбагачэння беларускамоўнага лексікону вучняў

Т. А. Батура,

настаўнік беларускай мовы і літаратуры
Навасёлкаўскай базавай школы Гродзенскага раёна

Кожны настаўнік-філолаг сутыкаецца з праблемай беднасці слоўнікавага запасу вучняў, а для настаўнікаў беларускай мовы і літаратуры гэта праблема двойная, таму што дзеці элементарна не разумеюць беларускую мову. Каб выправіць сітуацыю, неабходна набрацца цярдзення і паступова, крок за крокам рухацца да ўзбагачэння беларускамоўнага лексікону сваіх падпечных. Мы трапілі ў парадаксальную сітуацыю, калі ў сучасных абставінах вывучэнне роднай мовы ажыццяўляецца па прынцыпах авалодвання замежнай мовай. На абраным шляху варта прытрымлівацца трох асноўных этапаў: 1) знаёмства са словамі; 2) узнаўленне; 3) актыўнае ўжыванне.

Пры рэалізацыі кожнага з пералічаных этапаў можна выкарыстоўваць разнастайныя прыёмы: як гульнівыя, так і больш сур'ёзныя.

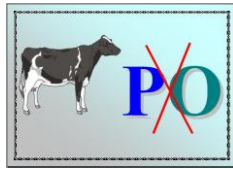
1. Этап знаёмства са словамі.

На кожным уроку як мовы, так і літаратуры вучні сустракаюцца са словамі, лексічнае значэнне якіх для іх невядомае. Мы, настаўнікі, заўсёды праводзім слоўнікавую работу, аднак дзеці хутка забываюць тое тлумачэнне. У сувязі з гэтым аспектам можна прапанаваць гульнівыя формы.

Рэбусы. Разгадаць рэбусы заўсёды займальна. Тут наша функцыя заключаецца ў тым, каб зашыфраваць слова, пры разуменні якога ўзнікаюць цяжкасці.

(мары)

(кава)

(заслона)

(гадзіна)

Лексічны куфэрак. У дадзеным выпадку неабходна падрыхтаваць шкатулку, пажадана аздобленую ў беларускім стылі мастацтва. Куфэрак змяшчае шэраг картак-адваротаў. На адным баку намалюваны пэўны прадмет, а на другім падаецца яго семантыка і пераклад на рускую мову. На адным уроку рэкамендуецца прэзентаваць па дзве-тры карткі.

АБРУС

- тканы, вязаны або плечены ў самыя розныя віды і ўзоры выраб, якім засцілаюць стол.
- Рус. СКАТЕРТЬ

ЦУКЕРКІ

- кандытарскі выраб, зроблены з цукру ці шакаладу.
- Рус. КОНФЕТЫ

КАНАПА

- від мякай мэблі, прызначаны для сядзення, ляжання.
- Рус. ДИВАН

Слоўнічкі-нататнікі. Бяруцца звычайныя паўагульныя сшыткі, робіцца разбіўка аркушаў па алфавіце. Калі настаўнік тлумачыць значэнне незразумелага слова, то яно адразу запісваецца на адпаведнай старонцы. Вядзенне вучнямі ўласных слоўнічкаў-нататнікаў апраўдвае сябе, бо яны рэгулярна запісваюць семантыку пройдзеных слоў і ў любы момант могуць

да яе звярнуцца. Аднак істотным мінусам з’яўляецца тое, што праца гэта марудная, таму траціцца шмат каштоўнага часу ўрока.

Гутарка са слоўнікам. Вучням прапануецца некалькі хвілін пагартаць слоўнікі. Тут варта прапанаваць як тлумачальныя, так і перакладныя руска-беларускія. Пасля такіх рэгулярных “гутарак” назіраецца пасіўнае запамінанне. Вучням кідаюцца ў вочы цікавыя словы.

Пяціхвілінкі чытання. Асноўнай прычынай беднага слоўнікавага запасу з’яўляецца адсутнасць кантакту з кнігай. Прасцей кажучы, вучні не чытаюць. У якасці выхаду можна ў пачатку кожнага ўрока ўдзяляць пяць хвілін самастойнаму бегламу чытання. Вучні ў бібліятэцы па сваім жаданні і на ўласны густ выбіраюць кнігу, якую паступова адольваюць на ўроках.

2. Этап узнаўлення.

На дадзеным этапе мы праводзім праверку. Тут таксама прыярытэт аддаецца гульнявым прыёмам.

Карткі-адвароткі. Нам зноў спатрэбіўся лексічны куфэрак, але цяпер мы выкарыстаем карткі-адвароткі па-іншаму. Паказваем дзецям толькі адзін бок, дзе адлюстраваны малюнак, а яны павінны адгадаць назву.

Загадкі. Тут можна ўжываць як фальклорныя загадкі, так і ўласныя, складзеныя на аснове апісання прадмета.

Ляжыць паленца,

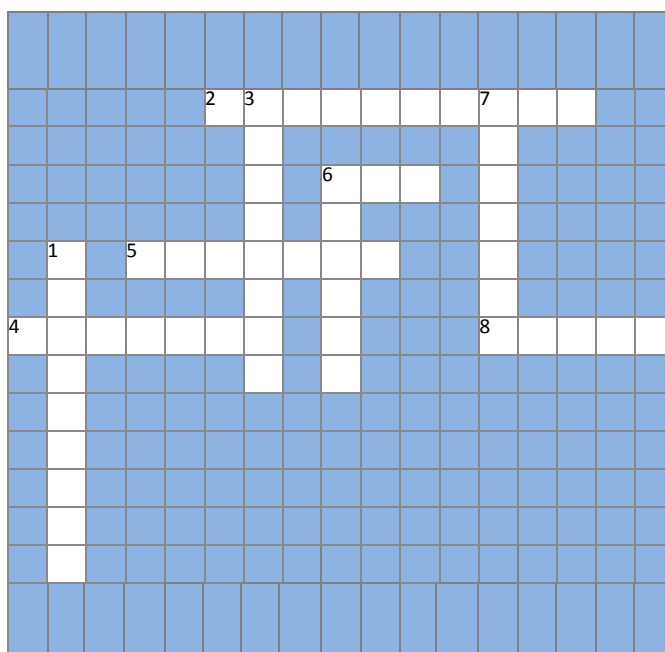
А ў сярэдзіне – сэрца (*аловак*).

Сядзіць Пахом На носе вярхом. Сам не чытае, А мне памагае (*акуляры*).

Рэчачка льняная, Лодачка стальная. Я лодачку паганяю І ўсе хвалі параўняю (*прас*).

Крыжаванкі. Даволі карпатлівы прыём, бо варта павазіцца са складаннем крыжаванак, каб туды ўвайшлі менавіта пройдзеныя словы. Можна прапанаваць кожнаму самастойна разгадаць альбо калектыўна – на дошцы ці мультымедычным праектары.

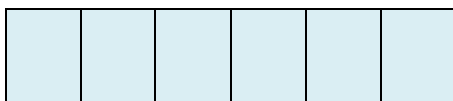
Крыжаванка “Кветкі”

Па гарызанталі:	Па вертыкалі:
2. Одуванчик.	1. Подсолнух.
4. Василёк.	3. Колокольчик.
5. Ромашка.	6. Анютины глазки.
6. Сирень.	7. Георгин.
8. Жасмин.	

Поле цудаў. На ўроках рэкамендуецца выкарыстоўваць элементы папулярнай гульні: дзеці называюць літару і паступова адкрываюць зашыфраванае слова на дошцы. А поўнасьцю трансфарміраваць “Поле цудаў”

з усімі неабходнымі атрыбутамі (барабанам, чорнай скрыняй і т.п.) можна ў пазакласнай дзейнасці, напрыклад, падчас правядзення Тыдня беларускай мовы і літаратуры.

Мужчынскае адзенне з лёгкай тканіны, якое пакрывае верхнюю частку цела і ўжываецца як частка бялізны ці як верхняя вопратка (кашуля).

3. Этап актыўнага ўжывання.

Цяпер мы прапануем вучням прадэманстраваць, ці могуць яны ўводзіць у сваё маўленне вывучаныя словы. Тут будзе відаць, ці прынеслі нашы намаганні пэўны плён і дзеці ўзбагацілі свой лексікон. На дадзеным этапе функцыя настаўніка заключаецца толькі ў ацэньванні.

Крыжаванкі. Складаюць самі вучні. Праца змястоўная, таму праводзіцца дома, а на ўроку прадстаўляецца толькі вынік. Дарэчы, гэтыя крыжаванкі могуць выкарыстоўвацца і на другім этапе для іншых вучняў, для якіх этап актыўнага ўжывання яшчэ далёкі.

Міні-сачыненне. Ідэальна пасуе для творчай хвілінкі ў канцы звычайнага рабочага ўрока, калі вучням прапануецца па зададзенай тэме скласці невялікую замалёўку.

Верш. Заданне павышанага ўзроўню, таму прапануецца моцным вучням. Дзецям неабходна вырашыць дзве задачы: захаваць рыфму і паказаць узровень уласнага слоўніку.

Выбар згаданых вышэй прыёмаў залежыць і вар'іруецца ў залежнасці ад класа і ўзроўню падрыхтаванасці вучняў. У любым выпадку, гульнявыя метады лепш падыходзяць для пачатковай школы і пяцікласнікаў.

Багаты лексічны запас вучняў з'яўляецца трывалым падмуркам для засваення вучэбнага матэрыялу, таму праводзіць сістэматычную работу ў дадзеным накірунку ў інтарэсах кожнага настаўніка-філолага.